

*Поети не відходять за далекий обрій.
Із отієї незглибимої безмежності вони промовляють
до нас словом, зігрітим великою синівською любов'ю,
словом рідним і невмирущим...*

Роман Гамада

ПОДЯКА

Висловлюю щиру вдячність усім, хто долучився своїм спогадовим словом до вшанування пам'яті мого чоловіка Романа Гамади, філолога, знаного перекладача з перської мови, педагога, а також моїм колегам-співпрацівникам із Інституту франкознавства Львівського національного університету імені Івана Франка: Наталії Тихолоз, Ользі Кравець, Юрієві Горблянському, Кирилові Івлєву і Олександрові Янюку. Без Вашої допомоги і порад книги би не було.

Окремо дякую Богданові Будному, видавцеві та другові Романа, за підтримку ідеї та сприяння у виданні цієї книги, а також рецензентам — професорам Аллі Татаренко, Ользі Валігурі та Олегові Кшановському.

Насамкінець висловлюю особливу, щиру вдячність літературній редакторці книги Світлані Васильєвій за її глибоку професійну відповідальність і людяність.

Наталія Гамада

ПАМ'ЯТЬ, ВТІЛЕНА У СЛОВІ: «Великий шовковий шлях» Романа Гамади

Книга, як і людина, має свою історію, але є видання особливі, де ці дві історії — життєва і книжна — переплелися, і переплелися настільки тісно, що стали неподільним цілим. Збірка спогадів про Романа Гамаду — одне з таких видань. Це данина шани людині, яка відкрила для українського читача розкішний, барвистий і мудрий світ східної літератури.

Для мене Роман був не просто перекладачем, науковцем і, якщо висловлюватись образно, одним із чільних українських першопроходців на отому знаменитому *Великому шовковому шляху*, а й другом, надійним партнером і джерелом натхнення. У нас було стільки задумів! Багато із запланованого ми реалізували у серії «Скарби Сходу». Багато не встигли... Його блискучі переклади з перської мови — це справжнє мистецтво відчувати чуже слово як рідне, передавати найтонші нюанси східної поезії та прози українською мовою.

Працювати над книгою спогадів — велика відповідальність. Завдяки ініціативі та невтомній праці його дружини Наталії, а також зусиллям колег із Інституту франкознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, науковців та літературних редакторів, цей задум став реальністю. Кожен спогад, вміщений на цих сторінках, — це цеглинка у збереження пам'яті про Романа Гамаду — майстра слова та людину з великим серцем.

Видавництво Богдан передає видання читачам. Віримо, що ця книга стане не лише теплим спомином для тих, хто знав Романа Гамаду особисто, а й джерелом натхнення для нових поколінь перекладачів і шанувальників українського слова.

Богдан Будний,
головний редактор Видавництва Богдан

Спогади

НАТАЛІЯ ГАМАДА

дружина Романа Гамади,
провідний фахівець Інституту франкознавства
Львівського національного університету
імені Івана Франка, членкиня журі
Всеукраїнської літературної премії імені Романа Гамади

ТИ ЗАВЖДИ З НАМИ, РОМЧИКУ...

Без тебе ранок наступив, без тебе!
І тихий вечір знов ступив без тебе!
А чорна ніченька з братами-снами ходить,
До мене добрий сон не водить.
Ой, прошу ніченьку, щоби якось заснути,
О що за мука, Господи, в цім стані бути?!
Чи ж то нема прощення грішним душам,
Прости нас, Господи, і в сад свій Божий
Візьми талановиту душу!..

*Присвячую
пам'яті дорогого й коханого чоловіка Романа.*

Дружина Наталія

Познайомились ми з Романом у 1983 році, у листопаді, перед іменинами Романа. У той день я мила вікно у моєї тітки Тусі (так її називали сусіди, правильне повне ім'я —

Анастасія Іванівна): поранком одягнулась у старий тітчин шляфрок (халат), підв'язала волосся стрічкою й, заскочивши на підвіконник, почала мити вікно. Тітка Туся жила в самому центрі Львова, на площі Ринок, де бій старого годинника на Ратуші безупинно сповіщав львів'янам і гостям міста, котра година. Роман заходив у гості до моєї тітки, у якої на квартирі мешкала його однокласниця Халіна (саме Халіна, тому що була полькою), що навчалась у Львівській політехніці. Вони обоє були з історичного міста Добромиль Старосамбірського району, де простягаються мальовничі гори Карпати, де поскрізь ліси, потічки, пагорби, де є дуже багато грибів, які так любив збирати Роман разом зі своїм найкращим другом-однокласником Юрієм Жолобком. Вони дуже добре зналися на грибарській справі.

Роман неймовірно любив своє рідне місто і міг розповідати про нього годинами, завжди знаходячи нові, захопливі та цікаві історії. Місто Добромиль овіяне чарівними легендами. Одна з них, яку розповів мені Роман, пов'язана з руїнами замку Гербуртів. Цей заможний і славний рід немало зробив для розвитку міста. Кажуть, кожен Гербурт, помираючи, перетворювався на сивого орла, звивав гніздо на прилеглий до замку скелі й виводив пташенят. Однак знайшовся Гербурт, котрий не вірив у легенду і насміхався з неї. Тож, аби довести, що все це вигадки, вирушаючи на лови, поціливі у орла. Але, повернувшись додому, він із жахом довідався про раптову смерть свого єдиного сина. Так і зникла шляхетна династія...

Так-от. У той день, коли зайшов до моєї тітки Роман, ні тітки Тусі, ні Халіни не було вдома. Запропонувавши Романові зачекати на свою однокласницю й помітивши, що він ніде не поспішає, зав'язала з Романом веселу й жартівливу розмову. Під його жарти вікно милося швидко й весело. Халіни довго не було, але Роман, дочекавшись закінчення миття вікна, запросив мене піти з ним на каву. Я відмовилася, сказавши йому, що «не при параді», щоби з ним іти на каву, але він сміявся, кажучи мені, що я в чудовій формі, а старий тітчин шляфрок мені дуже пасує (жартував, звісно). Ми посміялись і все-таки пішли на каву. Кава у

старій кав'ярні була надзвичайно смачною; до кави Роман замовив угорський лікер із вишні під назвою «Рубін» (такого смачного лікеру зараз ніде не натрапляю) та тістечка, які танули в роті, і то дуже швидко. Вечір був напрочуд цікавим, пролетів непомітно, ми багато розмовляли, жартували, гуляли з Романом вулицями старого Львова. Роман постійно розказував анекдоти, і мені це дуже подобалося. Тоді мені було 23 роки, Романові — 22. У нього вже тоді були такі вишукані жарти, що я ще ніколи до того таких не чула. Роман зачарував мене своїми цікавими розповідями й історіями. Його можна було слухати нескінченно. Він видавався мені (і в цьому згодом ще більше переконалася) невичерпною «ходячою енциклопедією».

Наш роман із Романом дуже швидко набирал шалених обертів. Ми зустрічалися всього два місяці, і одного дня, на початку січня 1984 року, коли ми гуляли по Львову, піднявшись сходишками до Порохової вежі, Роман пригорнув мене до себе й запропонував вийти за нього заміж (це було несподівано). Трошки розгубившись, я сказала, що в мене багато роботи над дипломом, треба його закінчувати й захистити (усяке дурне в голові було — жартую). На всі мої відмовки Роман сказав, що це все дрібниці і що він мені допоможе завершити дипломну роботу. Найголовніше, щоби ми були разом, бо скільки можна отак зустрічатися («Пошо дурно ходити?!.» — сказав він жартома й усерйоз). На той час я закінчувала хімічний факультет Львівського політехнічного інституту (тепер — Національний університет «Львівська політехніка»), а Роман уже закінчив навчання на філологічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка та працював у видавництві «Вища школа» при університеті. Для наших батьків таке швидке одруження було несподіванкою, і ми не знали, як їм про це сказати, адже знали одне одного лише два місяці та, нікому нічого не сказавши, тихенько подали заяву в загс.

Купивши коньяк і смачний торт, ми вирішили завітати з радісною звісткою до моєї тітки Тусі, яка мене завжди й у всьому підтримувала. Почувши новину, вона нас радо привітала й пообіцяла підготувати моїх батьків до розмови про

наше весілля. Моя мама, Дарія Ярославівна, була їй рідною племінницею й майже дочкою, оскільки у тітки своїх дітей не було. Батьки мені не перечили...

Але як же було мені тривожно їхати до Роминих батьків для знайомства з ними, адже він донедавна ще зустрічався (аж три роки!) з дівчиною на ім'я Аня. Батьки Романа щось собі вже планували, а тут на тобі!.. — везе Наталю додому. Роман наполягав на знайомстві з його батьками, і я подумала: «Хай буде, як буде...» — і поїхала.

Був січень, автобус прямував по засніженій Старосамбірщині. Оглядала села, акуратні хатинки, засніжені гори, ялини, перевали — і так непомітно підїхали до Добромиля. Надворі вже було темно. Із неба місяць яскраво освічував усе довкола. Срібними ліхтариками мерехтіли зорі, здавалося, чорне небо горить тисячами вогнів, що розсипаються по ньому яскравими іскрами, і все навкруги виглядало справжньою зимовою казкою. Іти до Романової хати від автобусної зупинки всього хвилин п'ять. Сніг під ногами дуже рипів, зірки з місяцем освічували нам стежку, а мороз узявся за свою роботу. Підійшовши до Романової хати, чомусь страшенно захотілося дати драла, але куди вже було до того... Роман міцно взяв мене за руку й потягнув до своєї хати. Ну, от і все... Зайшли, привіталися. Мама Роми відразу мене обняла, поцілувала — аж стало легше на душі. У хаті була молодша Ромина сестра — Галя, із якою я вже була знайома. Галя навчалась у Львові, на економічному факультеті Львівського університету імені Івана Франка, на 2 курсі.

Незадовго вийшов із кімнати й батько Романа, Роман Євстахович. Строгий із вигляду, він стримано привітався й познайомився зі мною. На той час він був міським головою Добромиля, тому, мабуть, «тримав марку».

Мама Романа, Єфросинія Іллівна, учителювала у Добромильській школі. Вона швидко накривала на стіл вечерю, а ми з Галею їй допомагали. Вечеря вдалася на славу... — на столі було багато смачних страв. Але ніколи не забуду тих смачнющих вареників із серцем та легенями, з підсмаженою

цибулькою й домашньою сметаною — такі я куштувала вперше.

Так-от, смачно повечерявши, Романів тато покликав мене на відверту розмову і відразу сказав, що для них це — несподіване рішення Романа, але оскільки Роман сказав, що любить Наталю і нікого слухати не хоче, то будемо готуватися до весілля. Правда, Роман Євстахович просив мене подумати, зважити, бо, казав, Роман має дуже впертий і «вредний» (саме так висловився!) характер, на що я тільки розсміялася. Протягом 33 років спільного життя з Ромою я не раз йому згадувала батькові слова («А казав мені твій тато, який ти вредний!»), а він смішливо, жартома вдавав, що це, мовляв, не про нього річ.

Наше весілля відбулося 3 березня 1984 року в одному із популярних на той час ресторанів Львова. Коли Роман приїхав забирати мене на розпис, то з його боку, окрім друга Юрія Жолобка, який був свідком на весіллі, сестри Галі та однокласниці Халіни, більше нікого не було. Мав приїхати автобус із родичами Романа з Добромиля, але вони ще не прибули... А час квапив. Я не знала, що робити, бо ж гостей нема... До мене підійшла Халіна і сказала: «Наталко, не хвилюйся. Головне, що Ромко є, поїхали, нема часу чекати на родину й гостей». Ми так і зробили. Мої гості посідали по машинах, і ми поїхали до загсу. І щойно ми з Романом зайшли туди, підїхав нарешті й цілий автобус гостей із Добромиля. Гості весело розповідали, що їхали з пригодами: дорогою щось сталося з автобусом, потім вони трішки заблукали у Львові, але, на щастя, на розпис усі встигли. Весілля було веселим і гучним.

Ми з Романом дуже любили подорожувати. Після весілля наша перша мандрівка була на море в Анапу, у дуже гарне курортне містечко. Ми відпочивали на пляжі Джемете, до якого пливли на катері хвилин із п'ятнадцять і милувалися морською природною красою, де в прозорій воді виблискували на сонці цілі зграї золотих і багато інших різнокольорових рибок. Ступаючи на чистий, золотисто-жовтий, аж білосніжний, піщаний пляж, ми

Роман Гамада з дружиною Наталією (з березня 1984 р.).

*Щасливе молоде подружжя Романа й Наталії Гамад,
Романів друг Юрій Жолобко і Наталина родичка Ліда.*

відчували силу п'яного морського повітря, яке було перемішане з нашим коханням. Ми насолоджувалися морем і одне одним. Після Анапи ми опинилися в Прибалтиці, у старій Ризі. Оглянувши за три дні це чудове місто, з його дивовижно-неповторною архітектурою, наш маршрут продовжився автобусом до Таллінна, де дорогу з одного боку обмивало Балтійське море, а з другого росли величезні густі прибалтійські соснові бори. Унікальне повітря наповнювало автобус. Приїхавши в це казкове й затишне естонське столичне місто, де пахне сіллю й морським бризом, де безперестанно дме свіжий вітер і чути крики приручених чайок, пройшовши центром по вузьких вуличках, побачивши численні старовинні вежі, фортечні мури, готичні будинки, собори і старі ринки, ми потонули й шукали нічлігу. А тоді всюди були переповнені

готелі. Нічого не знайшовши, ми зупинилися на вокзалі (не найкращий відпочинок до ранку). Але не все так було просто... Ми були щасливі і зачаровані казковістю естонської столиці. І тут зненацька, опівночі, появилася працівниця вокзалу, яка й запропонувала нам кімнату для відпочинку. Ура-а-а! Чиста постіль, гаряча вода й кава...

До речі, окрім філологічного факультету (відділення русистики), Роман закінчив у Львівському університеті дворічний факультатив перської мови та літератури, а також дворічні курси гідів-перекладачів (чеське відділення) в Бюро міжнародного молодіжного туризму «Супутник». Екскурсія по місту Таллінн мені була забезпечена, оскільки перед нашим приїздом Роман возив туди чехів. Ми гуляли по історичному парку Кадріорг, у якому розташована сучасна будівля Естонського музею мистецтва (музей Куму) та чудовий лебединий ставок. Кадріорг означає «долина Катерини». Кадріоргський палац — це видатна пам'ятка архітектури, побудована в 1718–1725 роках за проектом італійського архітектора Ніколо Мікетті. У палаці були розміщені експозиції Державного художнього музею. До його здобутку належать колекції живопису, графіки, скульптури естонських художників XI–XX ст., роботи німецьких і нідерландських майстрів Середньовіччя, починаючи з XI ст. На відкритій терасі розташований сад скульптур. Видовище просто неймовірне.

Роман дуже добре знав чеську мову і завжди шукав живого спілкування нею. Одного разу, коли ми їхали разом улюбленим транспортом — львівським трамваєм, до вагона зайшла весела група чеських туристів, які голосно розмовляли своєю мовою. Роман, ясна річ, не втримався, щоби не підійти до них і не заговорити чеською. Туристи радо і здивовано відгукнулися, а оскільки Роман працював гідом-перекладачем, вільно володів чеською мовою та добре знав історико-культурний контекст Львова, їм пощастило зустріти людину, яка могла розповісти багато цікавих історій про місто.

У 1991 році народилася наша донечка, наше сонечко, татове творче натхнення, наша довгоочікувана й кохана Вірочка. Нашому щастю не було меж. На той час Роман працював у видавництві «Вища школа» (а згодом — «Світ») при Львівському державному університеті імені Івана Франка, у коректорському відділі. Його співпрацівники розповідали, що в день, коли народилася Віра, він нікого не чув і не бачив, так летів, немов на крилах, у пологовий будинок. Пізніше, упродовж свого життя Роман ніколи й голосу не підняв на нашу кохану донечку: якщо Віруня не мала рації, і я сварилася з нею, то Роман завжди ставав на її захист. Він Вірочку навчив читати і писати ще до школи. У 5 років Віруня вже вміла читати і друкувати на його старенькій друкарській машинці, сама на ній підготувала свою книжечку з оповідками й малюнками. Тато постійно друкував свої переклади, і Вірі було дуже цікаво допомагати йому. Отож і зробила собі свою книжечку. Коли Віру зарахували у 37 — французьку — школу (а це треба було складати іспити в перший клас, щоб у ту школу потрапити), учителі були дуже здивовані рівнем підготовки Віри й захоплювалися нею. Усі вчителі початкових класів хотіли Віру взяти до себе. Вона потрапила до вчительки від Бога — Любові Кравченко. До цього часу ми згадуємо Любов Юліанівну з великим теплом і вдячністю. Роман прищеплював Вірі любов до книжок іще з дитинства: зробив читання сімейною традицією, добирав книги відповідно до її інтересів. Наша Віра закінчила ЛНУ ім. Івана Франка за спеціальністю «Клінічна психологія», а потім навчалася в аспірантурі при НУ «Львівська політехніка»...

Зміст

Подяка..... 3

Богдан Будний. Пам'ять, втілена у Слові:

«Великий шовковий шлях» Романа Гамади 8

СПОГАДИ

Наталія Гамада. Ти завжди з нами, Ромчику 9

Віра Гамада. Тато дуже любив 45

Галина Бурцьо-Гамада. Справа життя мого брата живе 47

Микола Ільницький. Сходознавець за покликанням 56

Андрій Содомора. Заслуханий у слово 60

Валерій Рибалкін. Добромильський веселун, або чародій
іраністики 66

Ігор Мельник. За лаконічним рядком у життєписі —
видавничий світ Романа Гамади 71

Богдана Криса. «Тарикат», або праведний шлях
Романа Гамади 75

Роман Крохмальний. Ясний уважний погляд і допитлива
цікавість 80

Ярослав Гарасим. Сумлінний скарбник східної
мудрости 82

Тарас Лучук. Друга спроба відновлення сходознавства у
Львівському університеті 86

Юрій Горблянський. Таїна людини та її імені:
декілька спалахів пам'яті про Романа Гамаду 92

<i>Михайло Сидоржевський. Він встиг зробити далеко не все, на що його готувала доля і плекав Господь</i>	99
<i>Олесь Дяк. «Та вже робіть щось, хоч трохи!..»</i>	102
<i>Ігор Павлюк. Коли світлина стає спогадом. Пам'яті Романа Гамади</i>	104
<i>Марія Людкевич. Біля моря читали Рільке.....</i>	107
<i>Олександр Гордон. Казкар із майбутнього. На світлий спомин про Романа Гамаду</i>	109
<i>Леся Бернакевич. Вивчаючи чуже, пізнавав рідне.....</i>	118
<i>Юлія Курташ-Карп. Жовті закладки.....</i>	122
<i>Сергій Лазо. Той, хто долав гори</i>	131
<i>Марія Бондарчук. Дякую, друже Романе, за підтримку, дружбу і поради. Завжди пам'ятатиму!</i>	136
<i>Ліліана Косановська. «Тепер я знаю, для чого... море!..»</i>	139
<i>Тетяна Фокіна. «А де ж “Криничка”?..»</i>	143
<i>Тетяна Марітко. Люди, яких посилає нам доля</i>	146
<i>Йолана Марітко. Умів навчати без повчань.....</i>	148
<i>Валентина Бацовська. Завжди чемний і поважний у ставленні до всього в житті</i>	150
<i>Ореста Забуранна. Роман Гамада: шляхетний лицар і турботливий садівник.....</i>	153
<i>Лідія Луцан. «Умирають майстри, залишаючи спогад, як рану...»</i>	156
<i>Лідія Базиляк. Спомин про Романа Романовича</i>	159
<i>Надія Вишневська. «Справжня історія перської літератури...»: моє учнівство і співпраця з Романом Гамадою.....</i>	161
<i>Іванна Казанівська. Ми були постійно десь між Ширазом і Львовом.....</i>	165

ІНТЕРВ'Ю ТА СТАТТІ

<i>Роман Гамада: «У перських оповідках через жіночу підступність люди не гинуть» (Наталя Дудко)</i>	169
<i>Інтерв'ю з перекладачем. Роман Гамада (Лев Грицюк)....</i>	173

Скарби Сходу — українською (Анастасія Коник)	179
Роман Гамада: «Український читач надто довго чекав, коли до нього прийде східна література рідною мовою» (Валентина Січкоріз).....	184
Роман Гамада: Художній переклад у нас зведений до хобі, коли перекладачеві доводиться працювати у вільний від основної роботи час (Оксана Кришталева).....	191
Роман Гамада: «Те, що було смішно іранцєві в XI столітті, нам може здатися вульгарним чи жорстоким» (Олена Гутик)	197
Сергій Дзюба. Чарівні скарби Романа Гамади.....	203
Леся Бернакевич. Ушанування Романа Гамади на батьківщині. Добромільській бібліотеці присвоєно ім'я видатного сходознавця	235
Людмила Скірка. Жмуток слів про миті життя земляка, відомого перекладача Романа Гамаду та вшанування його пам'яті	241

ДОДАТКИ

Роман Гамада. Вшановуючи творчий геній Григорія Кочура.....	247
Валерій Рибалкін, Роман Гамада. Пам'яті Вчителя й Друга	254
Наталія Гамада, Юрій Горблянський. Зачарований казкою Сходу: біобібліографічний нарис.....	271

РЕЦЕНЗІЇ

Алла Татаренко	277
Олег Кшановський.....	279
Ольга Валігура.....	283
Алфавітний покажчик авторів.....	287